

Резюме

Вперше проаналізовано життя і творчість Т. Шевченка в жанрі літературної композиції на прикладі сучасних мистецьких здобутків видатних українських акторів і театральних колективів.

Ключові слова: Т. Шевченко, літературна композиція, жанрові вирішення, акторське виконання.

Summary

Kukuruza N. Life and creative work in literary contexture of Shevchenko: modern genre solutions

In the article the analysis of life and art of Shevchenko is first presented in the genre of literary composition on the example of modern artistic decisions of the greatest Ukrainian actors and theatrical collectives.

Key words: T. Shevchenko, literary composition, genre decisions, actor implementation.

Анотація

Кукуруза Н.В. Жизнь и творчество Т. Шевченка в литературной композиции: современные жанровые решения

Впервые представлен анализ жизни и творчества Т. Шевченко в жанре литературной композиции на примере современных художественных решений украинских актёров и театральных коллективов.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, литературная композиция, жанровые решения, актерское исполнение.

Надійшла до редакції 7.11.2014 р.

УДК 371(477.86)«XVIII/XIX»

Л.М. Білоус

**КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ РОГАТИНЩИНИ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

На рубежі ХІХ-ХХ століть активізується суспільне відродження Галичини, велику роль у ньому відіграло створення в багатьох містах і селах філій Товариства «Просвіта». Оскільки Австро-Угорщина залишалася багатонаціональною державою, то її урядом було проголошено рівність усіх релігій, підтримку освіти, створення шкіл з «місцевою мовою» для селян і міщан, створення вищих шкіл для духовенства. Ці чинники сприяли піднесенню українського духу в Галичині [13; 40]: розвиваються національні школи, культурні товариства, відкриваються бібліотеки, читальні, розгортається видавнича діяльність, зокрема укладаються і друкуються підручники для українських шкіл. Культурний рух особливо поживався в другій половині ХІХ ст. Тоді діяла українська гімназія, у Львівському університеті було дозволено навчання українською мовою.

1873 р. у Львові розпочало діяльність Літературне товариство ім. Т. Шевченка, яке 1893 р. реорганізувалося в Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Воно взяло на себе функції української академії наук з історико-філософським, філологічним та математико-природничо-медичним відділеннями. Вільно діяла незалежна від влади українська греко-католицька школа – один із найважливіших чинників виховання українства.

1868 р. група студентської молоді на чолі з А. Вахнянином заснувала Товариство «Просвіта», поставивши собі за мету піднести рівень освіти серед народу, популяризувати знання, які б сприяли інтелектуалізації і духовному відродженню української нації [7; 33]. Згідно з новим статутом, ухваленим 25 березня 1891 р., Товариство реорганізувалося з просвітницького у просвітньо-економічне. Передбачалось запровадження шпіхлірів (складів) для збереження зерна, створення рільничо-господарських і промислових спілок, відкриття крамниць, позичкових і ощадних кас. Просвітні організації допомагали членам у закупівлі насіння, сільськогосподарських машин та реманенту, вишукували для них джерела заробітків. Статут укладено тоді ще молодим адвокатом, у майбутньому президентом Крайового Союзу Ревізійного, політичним діячем К. Левицьким (1859-1941 рр.), який був тісно пов'язаний з Рогатином [7; 34].

Діяльність «Просвіти» в Галичині означеного періоду досліджували такі науковці, як Р. Гарат [6], А. Грицан [9], О. Малюта [14].

У дисертаціях І. Воробець [5], Л. Генік [8], Т. Завгородньої [11], У. Кецик [12], В. Стинської [19], Б. Ступарика [20] розкривалися проблеми навчання і виховання в тогочасних освітніх закладах. У дослідженнях названих авторів частково піднімалося питання культурно-мистецького життя й Рогатинщини.

У часи австрійської та польської окупації протягом 1880-1939 рр. на Рогатинщині налічувалося понад 100 населених пунктів. Її територія охоплювала сучасні Рогатинський і північну частину (до р. Дністер) Галицького районів Івано-Франківської обл.

1891 р. у повітовому місті Рогатині засновано філію Товариства «Просвіта» [7; 34], яка сприяла організації читалень у різних куточках повіту. Першим її очільником був священник с. Путятинці о. Й. Яворський [16; 69]. Вже через рік на Рогатинщині нараховувалося 15 читалень. Засновані у 1894 р. Жовчівська та Бурштинська читальні стали ще двома опорними пунктами для організації таких закладів.

Процес заснування читалень активніше відбувався у західній частині повіту. Більшість читалень виникли тут до 1900 р.: села Загір'я (1893 р.), Різдваїни (1894 р.), Колоколин (1895 р.), Залужжя (1895 р.), Дегова (1896 р.), Васючин (1897 р.), Чагрів (1897 р.), Чернів (1898 р.), Черче (1898 р.), Підмихайлівці (1898 р.), тоді як у східній частині повіту читальні функціонували після 1900 р.: Чесники (1901 р.), Желибори (1901 р.), Стратин (1903 р.), Коростовичі (1904 р.), Бовшів (1907 р.), Дитятин (1909 р.), Пуків (1912 р.) і т.д. [21].

Засновниками філій в містечках і читалень у селах були греко-католицькі священники. Зокрема, до 1914 р. філіями у Рогатині керував о. С. Городецький (с. Вербилівці). Він, ставши головою Українського педагогічного товариства «Рідна школа», очолив «Комітет будови української гімназії в Рогатині», на яку пожертвував частину коштів. Здобних до навчання дітей священник утримував добровічно, забезпечував житлом і харчуванням, сприяв розвитку культури, брав участь в політичному житті краю [1; 193]. Пізніше організовано кілька українських інституцій як у сфері господарській, суспільній, так і в ділянці культурологічній. Організаторами цих починань, ініціаторами заснування установ, скерованих на утвердження українства, були священники [17; 20, 16; 69]. Так, засновниками «Просвіти», «Рідної школи», кооперативів, молочарень, релігійних і спортивних товариств на Рогатинщині були священники І. Созанський, І. Ратич, М. Кравчук (с. Черче), о. В. Соловій (с. Пуків), о. Павло та його брат Теодосій Кудрики (декан Рогатинщини), о. І. Щербанюк (с. Вербилівці), о. М. Петрів (с. Підкамін), о. Д. Хабурський (с. Явче), о. Б. Смик (с. Колоколин) та ін. Майже всі вони докладали чимало зусиль для виховання молоді у релігійному, національному, пластовому і патріотичному дусі [3; 61].

До I світової війни просвітницька робота в сільських читальнях велася жвавіше, ніж у містечках, де просвітянський рух гальмувався з певних причин. У населених пунктах, що мали статус містечок (Більшівці, Бурштин, Букачівці, Княгиничі, Кукільники, Підгороддя, Підкамін, Стратин-Місто, Фирлеїв), значний вплив на громадське життя мало москвофільство, польські та єврейські товариства [21]. У Львові виходив щорічник «Листи читалень «Просвіти», у якому подавалась інформація про діяльність філій. В одному з них за 1912 р. розповідається про заснування торговельно-касових курсів у Рогатині: «Курс розпочався дня 1. падолиста а зглядно 9. падолиста 1911 р. бо в часі від 1-8 падолиста уділювано виключно науки читання, писання і рахования, а доперва від 9/XI. Розпочато властиву науку предметів фахових». У повідомленні йдеться про те, що на «курс писарський зголосилося около 100 учасників, а на курсі торговельнім брало участь заледве 15 учеників» [15; 287]. Отже, у даний період українці прагнули бути освіченими.

У лютому 1909 р. о. С. Городецький на засіданні філії Товариства звернувся до присутніх щодо необхідності заснування приватної української гімназії в Рогатині. Її історія починалася з приватних курсів у с. Заланові, які заснував кілька років перед тим о. О. Ваньо. Міністерство освіти та віросповідань 6 вересня 1909 р. дало дозвіл на відкриття гімназії в Рогатині [18; 2]. Урочистості з нагоди цієї події відбулися 15 вересня 1909 р. [18; 3]. У «Річнику VI. Письмо з Просвіти» 1912 р. зазначено, що «Приватна українська гімназія філії Р.П.Т. в Рогатині може послужити взірцем навіть для державних гімназій. Її світлий розвій під кожним оглядом дає найкрасший доказ живучости нашого народа і культурному рухови серед нашого громадянства» [15; 57]. В Рогатинській гімназії з метою надання допомоги учням з бідних родин створене 20 січня 1910 р. товариство «Шкільна поміч». Члени товариства сплачували внески та збирали пожертвування в фонд «Шкільної помочі», організували платні концерти, вистави та забави. «Основна мета товариства – допомога грошовими видатками на харчування, одяг, житло учнів, побудову бурси (гуртожитку) для учнів та турбота про учнів в часі їх хвороби» [4].

У 1923-1924 рр. видавався вісник Рогатинської філії Українського педагогічного товариства під назвою «Рогатинець». Редагували його А. Лотоцький, М. Венгжин (Угрин-Безгрішний) та художник Ю. Пянькевич. Вісник друкував статті на шкільні та літературні теми, вмщував матеріали з історії рідного краю, закликав до спільної боротьби на ниві просвіти [4].

У роки I Світової війни діяльність читалень припинилася. Лише в 1917 р. поодинокі читальні відновили свою роботу, головним напрямом діяльності яких в повоєнний період був аматорський театр. Найбільш вдалим проектом філії можна вважати створення українського мандрівного театру «Промінь», що діяв до 1939 р. Основним місцем його перебування був Рогатин. Керівник театру – М. Комаровський (пом. 24.11.1972 р. у Заліщиках). Артисти театру: Бобель, Остапович, Чайковська, Головка, Залізник, Іванців, Ільків Андрій з Чернева, Софія Червінська з Рогатина, Василь Левицький з Васючина.

Після 1939 р. більшість артистів перейшли до Тернопільського і Станіславівського театрів. Відомо, що колишній артист театру «Промінь» Мельник В. та його дружина тривалий час працювали в Івано-Франківському драмтеатрі [4].

Постановка антиурядових п'єс призвела 1923 р. до остаточної заборони діяльності філії повітового центру. Проте філії продовжили роботу під вивіскою «Рідної Школи».

З середини 1920-х рр. ускладнилася ситуація в Рогатинській і Бурштинській філіях, коли провід захопили представники ліберальних і радикальних політичних партій, погляди яких розходились щодо бачення майбутнього України. Протистояння поглинало більшу частину часу та сил, що негативно впливало на діяльність сільських читалень. З 1925 р. їх кількість невпинно зростала, але відносини з філіями залишалися напруженими, внаслідок чого в 1928 р. Бурштинська читальня разом із вісьмома іншими сусідніх сіл перейшли під юрисдикцію Рогатинської філії.

Форми діяльності «Просвіти» на Рогатинщині в 30-х рр. XX ст. були різноманітними: організація курсів з ліквідації неграмотності, проведення просвітніх осінньо-зимових тематичних курсів, заснування по селах економічних, просвітницьких і молодіжних товариств, поповнення фондів бібліотек, читалень.

У 1922 р. Східна Галичина опинилася під владою Польщі, уряд якої обіцяв українцям через окремий закон дати автономію і припинити колонізацію. Хоч цей акт гарантував українцям широкі права в галузі шкільництва, а навіть університетської освіти, польська сторона не виконала свого зобов'язання і посилила колонізацію краю. В таких умовах українці шукали шляхів до самооборони і утвердження. Шкільництво перебрало в свої руки товариство «Рідна школа», яке утримувало українські гімназії, учительські семінари, промислові і початкові школи. Цю роботу «Рідна школа» здійснювала з допомогою «Кружків» в окремих місцевостях. У 1927 р. на теренах Рогатинщини діяло 16 таких кружків із понад 1500 членами [2; 55-56].

У серпні 1930 р. українці в Галичині пережили моральне приниження під час «пацифікації». В селах Рогатинщини каральні загони нищили читальні «Просвіти», кооперативи, молочарні, каси Райффайзенки, хатне майно, забирали харчові продукти, або викидали їх. У Рогатині найбільше потерпіли читальня «Просвіти» та українська гімназія. В залах і приміщеннях читальні лежали на підлозі порвані книжки, поламані шафи, понижені картини [2; 55-56]. Польська влада закрила гімназію 25 вересня 1930 р. За підтримки митрополита А. Шептицького в приміщенні гімназії відкрили філію Львівської малої духовної семінарії під покровом священно-мученика Йосафата [18; 7]. Заснована у першій половині 1931 р. т.зв. «Мала духовна семінарія» зобов'язувалась виконувати функцію гімназії, щоб «підготувляти охочих до дальших теологічних студій» [2; 56]. Початок роботи семінарії пов'язаний з переслідуванням з польської сторони, бо вже 31 червня 1931 р. поліція і польські шкільні інспектори провели в ній ревізію, опечатали канцелярії, шкільні зали і кабінети, забрали багато шкільних документів. Через два роки українську гімназію в Рогатині відновлено.

Наприкінці 1930-х рр. політичні непорозуміння в Рогатинській філії «Просвіти» стали причиною заборони матірним товариством у Львові її діяльності. Серед сільських читалень «Просвіти» створювалася «Молода просвіта», головним завданням якої стала підготовка молоді до політичної та збройної боротьби за незалежність України. Товариство розширює свої зв'язки з Об'єднанням українських націоналістів. Саме з цієї причини Рогатинське староство закрило читальні «Просвіти» у Бовшеві, Жовчеві і ін. [21].

Таким чином, особливості розвитку культурно-мистецького життя на території Рогатинщини сприяли консолідації українського суспільства, відродженню та утвердженню національних українських традицій. Провідну роль у цих процесах відігравали представники української греко-католицької церкви та світської інтелігенції, а також місцеві активісти. Завдяки їхній ініціативі створювалися осередки товариства «Просвіта» в селах та містах краю. Діяльність товариства створила умови для подальших державотворчих процесів у середовищі української нації.

Список використаної літератури

1. **Арсенич П.** Культурно-громадська діяльність греко-католицьких священників другої пол. XIX – початку XX ст. / П. Арсенич // Рогатинська земля : історія та сучасність. Матеріали І наук. конф., 24-25 берез. 1995 р., м. Рогатин. – Л.-Рогатин, 1995. – Т. 1. – С. 193–196.
2. **Білоус В.** Історія шкільництва та освіти на Рогатинщині / В. Білоус // Рогатинська земля : історія та сучасність. Матеріали І наук. конф., 24–25 берез. 1995 р., м. Рогатин. – Л.-Рогатин, 1995. – Т. 1. – С. 53–58.
3. **Білоус Л.** Релігійно-суспільна діяльність греко-католицьких священників на західноукраїнських землях наприкінці XIX – в першій пол. XX ст. (на прикладі локальної ситуації на території Рогатинщини) / Л. Білоус // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Україна-Ватикан : державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи», 26-28 трав. 2011 р. – Галич : Інформ.- вид. від. Нац. заповідника «Давній Галич», 2011. – 2 зошит. – С. 60–67.
4. **Бойкевич О.** Рогатинщина в іменах, назвах, подіях [Електронний ресурс] / О. Бойкевич. – Режим доступу : <http://rogatyn.info/?m0prm=40&showItem=62>
5. **Воробець І.** Освіта дорослих у Галичині (1891–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / І. Воробець. – Івано-Франківськ. – 2001. – 20 с.
6. **Гарат Р.** Діяльність товариства «Просвіта» в Галичині (1868–1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Р. Гарат ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2004. – 17 с.
7. **Гелей С.** Рогатинщина в контексті українського відродження в Галичині / С. Гелей // Рогатинська земля : історія та сучасність. Матеріали І наук. конф., 24-25 берез. 1995 р., Рогатин – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. – С. 30–38.
8. **Геник Л.** Релігійно-моральне виховання в українських навчальних закладах східної Галичини кінця XIX – початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Л. Геник. – К., 2003. – 25 с.
9. **Грицан А.** Діяльність товариства «Просвіта» на Прикарпатті (1920–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. Грицан ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2003. – 20 с.
10. **Грицан А.** Просвітня зоря Прикарпаття. Нариси про історію товариства «Просвіта» на Прикарпатті між двома світовими війнами (1921–1939 рр.) / А. Грицан. – Івано-Франківськ : Сіверсія, 2000. – 180 с.
11. **Завгородня Т.** Розвиток теорії і практики навчання в Галичині (1919–1939 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Т. Завгородня. – К., 2000. – 49 с.
12. **Кецик У.** Громадянське виховання учнів українських професійних шкіл Галичини (перша третина XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / У. Кецик. – Івано-Франківськ. – 2005. – 19 с.
13. **Кравченко О.** Рогатинщина на протязі віків. Рогатинщина під Австрією, 1772-1918 / О. Кравченко // Рогатинська земля. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1989. – Т. 1. – С. 39–44.

14. **Малюта О.** «Просвіти» і Українська державність (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.) / О. Малюта. – К. : Просвіта, 2008. – 840 с.
15. **Письмо з Просвіти.** Орган Товариства «Просвіта» у Львові. Річник VI / під ред. Ю. Балицького. – Л., 1912. – 382 с.
16. **Польовий Я.** Духовенство Рогатинщини / Я. Польовий. – Л. : Вид-во Львів. музею історії релігії «Логос», 2013. – 528 с.
17. **Польовий Я.** Священики Рогатинщини / Я. Польовий. – Л. : Вид-во «Логос», 2008. – 212 с.
18. **Рогатинська гімназія ім. Володимира Великого.** 100 років. – Рогатин, 2009. – 15 с.
19. **Стинська В.** Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. Стинська. – Івано-Франківськ. – 2004. – 21 с.
20. **Ступарик Б.** Розвиток шкільництва Галичини 1772–1939 рр. : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Б. Ступарик ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1995. – 48 с.
21. **Федунків З.** Просвітянський рух на Рогатинщині [Електронний ресурс] / З. Федунків. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/21/030Fedunkiv.pdf>

Резюме

Йдеться про заснування та діяльність філії Товариства «Просвіта» на території Рогатинщини Івано-Франківської обл. у 1891-30-ті роки XX ст., його внесок для розвитку культурно-мистецького життя.

Ключові слова: товариство «Просвіта», «Рідна школа», гімназія, читальні, аматорський театр, Рогатинщина.

Summary

Bilous L. Cultural and art life of Rohatyn in the end of the XIX to early XX cent.

The article deals with foundation and activities of the Prosvita society on the territory of Rohatyn Region Ivano-Frankivsk Oblast from 1891 till the 1930s, its contribution to the development of cultural and art life.

Key words: «Education» society, «Alma Mater», gymnasium, reading rooms, amateur theater, Rohatyn Region.

Анотація

Билоус Л.М. Культурная жизнь Рогатинщины в конце XIX – начале XX века

Рассматривается процесс создания и деятельности Общества «Просвита» на территории Рогатинщины Ивано-Франковской области с 1891 по 30 гг. XX в., его вкладе в развитие культурной жизни.

Ключевые слова: общество «Просвита», «Родная школа», гимназия, читальни, самодеятельный театр, Рогатинщина.

Надійшла до редакції 30.10.2014 р.

УДК 168.522:72

Р.В. Кюнцлі

КОРЧМА ТА ШИНОК ЯК ФЕНОМЕН СПІВІСНУВАННЯ ЄВРЕЇВ І УКРАЇНЦІВ У КУЛЬТУРНО-ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

Постановка проблеми. Українська традиційна архітектура – це те, за допомогою чого людина відтворила себе, свій внутрішній світ, світобачення і світосприймання. Тому вивчення української традиційної архітектури та її елементів є демонстрацією особливостей своєї індивідуальності в просторі і часі. Корчми та шинки є структурними елементами українського села, а тому заслуговують на окреме вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання корчми та шинку, як складової архітектурного силуету села, в Україні досліджували Ю. Янсон, П. Чубинський, А. Данилюк.

Виклад основного матеріалу. Гармонія функціональності і естетичності є унікальним явищем українського села, що знайшла свій вияв у композиційному розвитку села. Гармонія функціональності і естетичності проявила себе в інтуїтивному розташуванні структурних елементів села, де об'ємно-просторові параметри будівель гармоніюють не лише з розмірами людини, але й пропорційно співіснують із рослинністю, вуличною мережею тощо. Горизонталі та вертикалі окремих композиційних елементів не порушують пластики, параметри якої сама природа задала за основу.

Сільська церква, як домінанта села, височіє над хатніми та господарськими архітектурними вирішеннями, але не домінує своїми формами на плавну композицію села, вказуючи своєю архітектурою на духовні акценти сільських жителів, авторитет церкви, об'єднуючий фактор громади.

Студні, криниці, джерела були важливим елементом громадського простору села. Сюди можна зарахувати й школу, читальню, хрести та фігури, шинок, корчму, млин, кузню, які, хоча і були в більшості